
Scheppen of scheiden?

Over de interpretatie van Genesis I

Martin Baasten

Zelden maken we mee dat theologische kwesties de voorpagina van een landelijke krant halen; beschouwelijke zaken zonder directe economische implicaties krijgen tegenwoordig vrijwel nooit algemene aandacht. Dat gebeurde wel op 8 oktober 2009, toen het dagblad *Trouw* opende met de volgende kop:

OPENINGSZIN BIJBEL KLOPT NIET
Nieuwe interpretatie van Hebreeuwse tekst Genesis haalt God als schepper onderuit.

Wat was er aan de hand? Het bleek te gaan om de presentatie van de inaugurele rede van Ellen van Wolde als hoogleraar Oude Testament, die zij 's anderendaags aan de Radboud Universiteit te Nijmegen zou uitspreken. Van Woldes interpretatie van het bijbelse scheppingsverhaal zou nieuw en uiterst revolutionair zijn, te vergelijken met een Darwiniaanse omwenteling.

I. Waar gaat het over?

We zullen de ophef in de kranten terzijde laten en ons richten op de tekst van de oratie die Van Wolde zelf geschreven heeft.¹ In hoofdzaak stelt ze het volgende: Mede op grond van vergelijking met andere oudoosterse scheppingsmythen moet het bijbelse scheppingsverhaal zo worden gelezen, dat toen God begon met het maken van hemel en aarde, daar al een ongevormde chaos (*tohu wawohu*) lag, in een soort oeroceaan (*tehom*), waarin allerlei zeemonsters (*tanninim*) rondzwommen. Op dat moment begint God met het 'scheppen', een proces dat vooral blijkt te bestaan uit het voortdurend scheiding maken tussen dingen. Hieruit volgt, aldus Van Wolde, dat het werkwoord *bārā* altijd ten onrechte met 'scheppen' is vertaald, waar de eigenlijke betekenis 'scheidend' moet zijn; God schiep de hemel en de aarde niet, hij scheidde alleen de reeds bestaande chaos.

In paragraaf 2 zal ik laten zien dat wat Van Wolde presenteert als een nieuwe interpretatie, grotendeels niet nieuw is. Daarna betoog ik (in paragraaf 3) dat wat wél nieuw is aan Van Woldes argumentatie, mijns inziens niet steekhoudend is. Ten slotte volgen in paragraaf 4 enkele concluderende opmerkingen.

2. Is er iets nieuws onder de zon?

2.1 *De zinsbouw van Genesis 1:1-3*

Van Wolde baseert zich op een interpretatie van Genesis 1:1-3 door Robert Holmstedt, die volgens haar (VW, 6) in 2008 ‘als eerste een sluitende grammaticale uitleg van vers 1’ heeft gegeven.² Dat is niet juist: de bedoelde constructie is reeds lang beschreven en te vinden in de standaardgrammatica’s.³ Grammaticaal gezien gaat het vooral om het feit dat het woord voor ‘begin’, *reshit*, in status constructus staat bij een asyndetisch gesubstantiveerde zin.⁴ Een goede vertaling van de eerste drie verzen van Genesis zou de volgende zijn:

¹ Toen God begon met het scheppen van de hemel en de aarde –
² de aarde was (nog) chaos, duisternis lag over de oeroceaan en de geest van God zweefde over de wateren – ³ sprak God: ‘Er zij licht’. En er was licht.

Maar aan deze vertaling is niets nieuws. Het is al eeuwenlang bekend dat het begin van het bijbelse scheppingsverhaal op deze manier vertaald kan worden, zoals we hieronder in paragraaf 2.3 zullen zien.

2.2 *Scheppen is ordenen*

Voor wie het verhaal leest, is het evident dat het bij de schepping vanaf het ontstaan van het licht (in Genesis 1:3) steeds gaat om het creëren van een tegenstelling, een tweedeling. Op de eerste dag worden licht en donker tegenover elkaar gezet, op de tweede dag betreft het een onderscheid tussen de wateren boven en beneden het uitspanel en op de derde scheppingsdag is daar eerst het onderscheid tussen water en land en daarna tussen zaaddragend en vruchtdragend gewas. Hetzelfde gebeurt op de vierde, vijfde en zesde scheppingsdag.

Maar dit is geen nieuwe interpretatie van Genesis 1; op deze manier is het scheppingsverhaal al vele malen uitgelegd.⁵

2.3 *De ongevormde chaos*

Van Woldes opvatting dat de aarde als ongevormde chaos, omgeven door een oeroceaan, er al was op het moment dat God sprak ‘Er zij licht’, is geen nieuw inzicht. Reeds de middeleeuwse joodse bijbelexeget Rashi

---

(1040-1105) legt in zijn commentaar op Genesis 1:1 uit dat de chaos en de oeroceaan er al waren. Hij hekelt degenen die menen dat dit niet zo is:

Verwonder u dan over uzelf, want zie, het water ging vooraf; immers er is geschreven *En de geest Gods zweefde over het water* (Genesis 1:2), maar de Schrift heeft nog niet medegedeeld wanneer de schepping van het water plaats had!

Kortom, aldus Rashi, toen God begon met het scheppingsproces (lees: het onderscheid maken tussen licht en donker enzovoorts), waren de chaos en de oeroceaan er al, maar hoe die er dan kwamen, wordt in de Bijbel niet verteld. Het scheppingsverhaal van Genesis 1 vertelt hoe God orde in de chaos schiep; Genesis 1 gaat niet over Gods schepping (uit het niets) van hemel en aarde. Getuige de ondertitel van Van Woldes boek (*Waarom Genesis 1:1 niet gaat over Gods schepping van hemel en aarde*) is zij dit kennelijk met Rashi eens, maar een bijna duizend jaar oude interpretatie kan niet als iets nieuws worden gebracht.

Moeten wij uit het voorgaande, met Van Wolde, afleiden dat God dan *niet* de schepper van de hemel en de aarde uit vers 1 is? Dat mag, maar het hoeft helemaal niet. We kunnen er ook, met Rashi en de gehele klassieke joodse literatuur, van uitgaan dat God die natuurlijk wel had geschapen, maar dat het scheppingsverhaal dit gewoon niet vertelt.⁶ Zoiets valt trouwens ook af te leiden uit bijbelteksten als Genesis 14:19.

2.4 Schepping uit het niets?

Dat het woord *bārā* niet ‘scheppen uit het niets’ betekent, is ook een bekend feit. In zijn Genesiscommentaar legt de middeleeuwse joodse exegeet Abraham ibn Ezra (ca. 1089-1164) bij vers 1 al uit dat dit woord niet vertaald moet worden met ‘scheppen uit het niets’, want in Genesis 1:27 staat ‘En God schiep (*bārā*) de mens naar zijn beeld’ en hier kan dat niet betekenen ‘scheppen uit het niets’, want de mens werd geschapen – althans volgens Genesis 2:7 – uit ‘stof van de aarde’.⁷

Bovendien vermelden talloze commentaren al dat er in Genesis 1 geen schepping uit het niets *kan* staan, omdat dit idee onder invloed van het Griekse denken in hellenistische tijd ontstaat en pas in de vroege kerk algemeen wordt.⁸ Aldus snijdt Van Woldes bewering (VW, 6) geen hout: ‘In alle [sic] bijbelvertalingen, commentaren en studies van Genesis 1 gaat men ervan uit dat het woord *bārā* “scheppen” betekent, waarbij scheppen gedefinieerd wordt als “iets maken dat voorheen niet bestond”, oftewel een schepping uit het niets.

---

3. Betekent *bārā* ‘scheiden’?

We hebben gezien dat veel van wat Van Wolde presenteert als een nieuwe interpretatie van Genesis 1, niet nieuw is. Toch komt ze met één nieuw element: op grond van vergelijking met niet-bijbelse teksten en taalkundige argumenten concludeert zij dat het Bijbels-Hebreeuwse werkwoord *bārā* niet ‘scheppen’ betekent, maar ‘scheiden’. Daarmee zouden alle vertalingen en alle Hebreeuwse woordenboeken moeten worden herschreven. Aan Van Woldes benadering kleven echter grote bezwaren, zowel wat betreft haar gebruik van niet-bijbelse teksten als haar taalkundige redenering aangaande de bijbelse teksten.

3.1 *Scheppingsverhalen uit Mesopotamië*

Van Wolde wijst op Mesopotamische scheppingsverhalen waarin we lezen dat de hemel en de aarde van elkaar worden *gescheiden*. Op grond hiervan besluit ze dat het ook in Genesis 1:1 moet gaan om het *scheiden* van hemel en aarde (VW, 8-10). Op die redenering is echter nogal wat af te dingen. Het is waar dat in deze teksten het woord ‘scheiden’ voorkomt in verband met de hemel en de aarde. En precies ditzelfde motief kennen we ook uit Genesis 1:6-8, waar hemel en aarde worden gescheiden (*hivdil*) door middel van het ‘firmament’ (*rāqia*).⁹ Maar juist daarom is het nogal willekeurig om te oordelen dat dit de lexicale betekenis van *bārā* in Genesis 1:1 moet zijn. Natuurlijk, dit werkwoord *houdt iets in* als ‘(onder)scheiden, nader vormen’, maar dat wisten we al (zie paragraaf 2); het nieuwe van Van Woldes voorstel is dat dit woord specifiek ‘scheiden’ betekent.

Wie deze verhalen beter bekijkt, ziet dat daarin behalve het woord ‘scheiden’ ook een hele serie andere uitdrukkingen wordt gebruikt: ‘maken’, ‘vormen’, ‘scheppen’, ‘voortbrengen’, ‘bouwen’ enzovoort.¹⁰ En al die termen worden naast elkaar gebruikt, als verschillende wijzen van ‘maken’.¹¹ Laat ik daarvan nog een ander voorbeeld geven: de Romeinse dichter Ovidius (43 v.Chr. - 18 n.Chr.) hanteert in zijn *Metamorfosen* in de passage over het ontstaan van de wereld diverse termen die het idee van ‘onderscheid aanbrengen’ uitdrukken,¹² maar daarnaast gebruikt hij ook andere werkwoorden om de schepping te beschrijven.¹³

Kortom: er is geen reden om uit die veelheid van werkwoorden alleen ‘scheiden’ te kiezen en dat op te voeren als bewijs dat *bārā* ‘scheiden’ betekent. In dit opzicht is Van Woldes omgang met de teksten zeer selectief. Laten we eens kijken naar de bewuste passage in het verhaal van *Gilgamesh, Enkidu en de onderwereld*:

8. Toen de hemelen gescheiden (*bad*) waren van de aarde;

9. Toen de aarde van de hemelen was afgepaald (*sur*) ...

Van Wolde wijst erop dat in regel 8 hemel en aarde worden *gescheiden*. Akkoord, maar in regel 9 staat dat zij worden *afgepaald*. Waarom *bārā* dan niet vertalen met ‘afpalen’, ‘uiteen (laten) gaan’ of nog iets anders? Dan zijn we echter terug bij paragraaf 2.

Ik ben het met Van Wolde eens dat Genesis 1:1 een soort samenvatting is van het scheppingsverhaal dat gaat volgen (VW, 7). Genesis 1:1 vertelt niet hoe hemel en aarde geschapen worden – dat gebeurt in vers 6-8 – maar vat wat volgt alvast samen: ‘Toen God begon met het scheppen van het universum’. De uitdrukking ‘hemel en aarde’ in vers 1 moet niet worden opgevat als twee afzonderlijke dingen; het gaat hier om een bekende bijbelse stijlfiguur: een *merisme*.¹⁴ Maar daarmee vervalt Van Wolde's bedoelde parallel van de Sumerische scheppingsteksten met Genesis 1:1. Die parallel staat, zoals gezegd, in Genesis 1:6-8.

Al met al is Van Wolde's argument dat buitenbijbelse parallellen *bevestigen* of zelfs maar *suggereren* dat het Hebreeuwse *bārā* ‘scheiden’ moet betekenen, niet overtuigend.

3.2 Bijbelse teksten

Het vaststellen van de betekenis van *bārā* kan alleen op grond van een analyse van de teksten uit de Hebreeuwse Bijbel. Maar de manier waarop Van Wolde argumenteert dat *bārā* ook elders in de Bijbel ‘scheiden’ betekent, is aanvechtbaar.

Om te beginnen stelt Van Wolde dat wanneer iets nieuws wordt gemaakt in Genesis, dit kan worden uitgedrukt met het werkwoord ‘*āśā* ‘maken’ en niet met *bārā*:

Zeven keren gebruikt de verteller het werkwoord ‘*āśā*, ‘maken’, om het scheppen van God van iets nieuws te beschrijven (...). Telkens wanneer dit werkwoord voorkomt is God het onderwerp, en is iets of iemand het lijdend voorwerp; dit lijdend voorwerp komt niet eerder voor en heeft geen bepaald lidwoord (...). Kortom het werkwoord ‘*āśā* drukt uit datgene wat we gewoonlijk met ‘scheppen’ vertalen. (VW, 7)

Deze bewering is deels onjuist en deels misleidend. Inderdaad komt het werkwoord ‘*āśā* in het scheppingsverhaal zeven keer voor, maar slechts driemaal om de schepping van iets nieuws uit te drukken (vers 7 het uitspansel; vers 16 de lichten; vers 25 de levende wezens). Al deze drie keren komt het lijdend voorwerp wél eerder voor en juist daarom heeft dit lijdend voorwerp alle drie de keren wél een bepaald lidwoord. Verder blijkt uit de andere vier maal juist dat ‘*āśā* parallel wordt gebruikt aan *bārā* en dat dit niet volkomen verschillende handelingen zijn. In 1:31 en 2:2 (2x)

---

wordt het gehele scheppingswerk beschreven als ‘alles wat hij gemaakt had (*‘āśā*)’; in 2:3 is het nog duidelijker: ‘al zijn werk dat God geschapen had (*bārā*) door te maken (*‘āśā*)’.

3.2.1 Genesis 1:21

En God schiep (*bārā*) de grote zeemonsters en alle kruipend levend gedierte waarvan het water wemelt, naar hun soort, en al het gevleugeld gevogelte, naar zijn soort.

In Genesis 1:21 lijkt de betekenis ‘scheiden’ op het eerste gezicht aardig te passen. Hier stelt Van Wolde dat het niet gaat om het ‘scheppen’ van de zeemonsters, want zij bestonden al; zij worden slechts *gescheiden* van de andere dieren. Maar hoe kan dat, als die andere dieren er nog niet zijn? Hier valt Van Wolde ten prooi aan selectief lezen. Immers, in het vers ervoor staat: ‘En God sprak: Het water moet wemelen van levend gedierte en boven de aarde, langs het hemelgewelf, moeten vogels vliegen.’ Als God daarna niets scheidt, maar alleen de (reeds bestaande) zeemonsters apart zet, waar komen het kruipend gedierte en de vogels dan vandaan? Veel logischer is het om te zeggen dat God in 1:20 zijn intentie uitspreekt dat het water moet wemelen van (zeemonsters en) reptielen en dat er vogels door de lucht moeten vliegen, en vervolgens dat hij in vers 21 deze wezens daadwerkelijk *schept* (uitgedrukt met *bārā*). Precies zoals God in vers 24 zegt dat de aarde levende wezens moet voortbrengen, die hij vervolgens in vers 25 *maakt* (dit maal uitgedrukt met *‘āśā*).

3.2.2 Genesis 1:27

Om vol te houden dat *‘āśā* ‘maken’ geen synoniem is van *bārā* in de betekenis ‘scheiden’, is het voor Van Wolde nodig dat er bij *bārā* twee objecten zijn betrokken; men scheidt nu eenmaal het één van het ander. Bij Genesis 1:27 levert dat een moeilijkheid op:

God schiep (*bārā*) de mens naar Zijn evenbeeld; naar het evenbeeld van God schiep (*bārā*) Hij hem; mannelijk en vrouwelijk schiep (*bārā*) hij hen.

Van Wolde zet hier een exegetische redenering op teneinde dit vers als volgt te kunnen weergeven (zelf spreekt ze van ‘letterlijk [sic] vertaald’; VW, 13):

God scheidde de mens, die (in) zijn beeld is, *van zichzelf*; die (in) het beeld van God is, scheidde hij *van zichzelf*; hij scheidde hen in mannelijk en vrouwelijk.

Het werkwoord *bārā* wordt hier drie keer gebruikt. Alleen de derde keer is er sprake van twee elementen, de eerste twee keer niet. Om toch de betekenis ‘scheiden’ vol te kunnen houden, voegt Van Wolde twee keer *van zichzelf* toe, opdat het weer past. Dat haar vertaling een onmogelijke grammaticale opvatting van de Hebreeuwse zinsbouw veronderstelt,¹⁵ is kennelijk geen belemmering. Een derde keer iets toevoegen hoeft niet, dus ze vertaalt niet ‘hij scheidde hen *van zichzelf* in mannelijk en vrouwelijk’. Wel is toegevoegd ‘in mannelijk en vrouwelijk’, kennelijk om het resultaat van de veronderstelde ‘scheiding’ explicieter te maken. Het moge duidelijk zijn dat dit een aanpassing van de tekst behelst, teneinde de tekst te laten kloppen met de theorie.

3.2.3 Genesis 2:4

De laatste keer dat het woord *bārā* in het scheppingsverhaal voorkomt, is de vorm *behibbāre’ām* ‘bij hun geschapen worden’¹⁶ in Genesis 2:4, dat Van Wolde als volgt vertaalt:

Dit zijn de verwekkingen van de hemel en de aarde in hun gescheiden worden.

Wanneer we echter dit vers helemaal lezen, blijkt dat dit haar stelling juist weerspreekt:

Dit is de geschiedenis van de hemel en de aarde toen zij geschapen (*bārā*) werden, op de dag dat de HEER God aarde en hemel maakte (*āśā*).

Een prachtig bijbels parallellisme, compleet met chiasme. Een overtuigender bewijs dat ‘*āśā*’ juist wél een vergelijkbare betekenis als *bārā* heeft, is er niet.

3.2.4 De ‘toetsing’ van de hypothese

Van Wolde toetst haar hypothese van de nieuwe betekenis van *bārā* op vijf manieren (VW, 14-16). De eerste daarvan betreft een vergelijking met Mesopotamische scheppingsteksten, die hierboven besproken zijn. Ik schreef al dat die haar gelijk niet bevestigen.

Van Woldes tweede ‘toets’ bestaat uit een verwijzing naar een ostracon waar de uitdrukking ‘El, de schepper (*qānā*) van hemel en aarde’ voorkomt. Hoe Van Wolde dit opvat als een argument dat *bārā* niet ‘scheppen’ kan betekenen, is onduidelijk. Het tegendeel lijkt het geval: wanneer je van hemel en aarde kunt zeggen dat zij ‘ge-*bārā*-d’ zijn en dat zij ‘ge-*qānā*-d’ zijn (zoals in de Bijbel gebeurt), volgt daaruit dat beide

---

werkwoorden ongeveer hetzelfde betekenen.

Als derde 'toets' wijst Van Wolde erop dat je voor 'scheppend handelen' diverse woorden kunt gebruiken: *qānā*, *yātsar* en 'āśā. Hoe dit zou moeten aantonen dat *bārā* niet 'scheppen' betekent, is moeilijk in te zien. Dat kan eigenlijk alleen als je er, zoals Van Wolde, al van uitgaat dat voor 'scheppend handelen' nooit *bārā* wordt gebruikt. Van Wolde vervolgt: 'Op soortgelijke wijze wordt ook in Jesaja 51:13 JHWH's schepping van de mens beschreven met de term 'āśā, "maken" en niet met *bārā*'. Kennelijk ziet Van Wolde niet dat dit haar stelling juist weerspreekt; als de schepping van de mens in Jesaja 51 met 'āśā wordt beschreven en in Genesis 1, zoals we zagen, met *bārā*, en in Genesis 2 met *yātsar*, dan is dat een aanwijzing dat al deze woorden ongeveer hetzelfde betekenen.

De vierde 'toets' is voor Van Wolde 'het opvallende feit dat in de Hebreeuwse Bijbel het abstracte woord "schepper" nooit wordt uitgedrukt door het tegenwoordig deelwoord van *bārā* [dat wil zeggen *bōrē*], maar altijd door dat van andere werkwoorden'. Maar in Jesaja 45:7 (en op 11(!) andere plaatsen) wordt van God gezegd dat hij de 'schepper' (*bōrē*) is, namelijk 'schepper van de duisternis' en 'schepper van het kwaad' (en elders van andere zaken).¹⁷ 'Nee,' zou Van Wolde kunnen zeggen, 'want dit woord betekent niet *schepper*', maar dat is nu juist wat bewezen moet worden.

Van Wolde's vijfde 'toets' ten slotte ligt in het gebruik van de term *bārā* in de Hebreeuwse Bijbel. Hiertoe bespreekt ze Jesaja 45:6-7, Numeri 16:30 en Jeremia 45:18. De twee Jesajateksten zal ik hier behandelen.¹⁸ De passage in Jesaja 45:6-7 luidt:

Ik ben de HEER, er is geen ander, die het licht vormt (*yātsar*) en het donker scheidt (*bārā*), die de vrede maakt ('āśā) en het kwaad scheidt (*bārā*). Ik ben de HEER die al deze dingen maakt ('āśā).

Opnieuw valt op dat Van Wolde de vertaling aanpast aan haar opvattingen. Teneinde de betekenis 'scheiden' vol te kunnen houden, moet ze, net als bij Genesis 1:27 hierboven, twee objecten hebben.¹⁹ Die creëert ze dan ook, weer met een onmogelijke vertaling tot gevolg:

... die het licht vormt en *van* het donker scheidt, die de vrede maakt en *van* het kwaad scheidt.

Door de toevoeging van het woordje *van* lijkt het inderdaad net of hier wordt gezegd dat het licht van het donker en de vrede van het kwaad worden *gescheiden*. Maar dat staat er niet en het kan er grammaticaal ook niet staan. Het tegendeel is weer waar: uit de laatste zin van Jesaja 45:6-7 blijkt dat alle eerder genoemde handelingen worden samengevat

---

met het woord ‘*āśā*.²⁰ Daarmee fungeert ‘*āśā* als de overkoepelende term waaronder zowel *bārā* als *yātsar* vallen.²¹ Zij behoren onmiskenbaar tot eenzelfde semantisch veld.

Bij Van Woldes behandeling van Jesaja 45:18 zien we precies hetzelfde gebeuren. Het vers luidt als volgt:

Dit zegt de HEER, de schepper (*bārā*) van de hemel – hij is God! – de vormer (*yātsar*) en maker (‘*āśā*) van de aarde; hij grondvestte (*kōnēn*) haar, niet als chaos schiep (*bārā*) hij haar, maar om te bewonen vormde (*yātsar*) hij haar: ik ben de HEER, er is geen ander.

Ook de vertaling van dit vers wordt aangepast om de hypothese te staven. Bij de tweemaal dat het werkwoord *bārā* in deze passage voorkomt, voegt Van Wolde toe wat ze nodig heeft: ‘... die de hemel scheidde (van de aarde) ... niet *tohu* scheidde hij haar (van de hemel), ...’ (VW, 19).

Het oordeel over Van Woldes omgang met de bijbelteksten om aan te tonen dat *bārā* ‘scheiden’ betekent, moet helaas ondubbelzinnig negatief zijn. Van Woldes argumenten zijn niet steekhoudend. Wie de teksten aandachtig leest en vergelijkt, ziet haar hypothese juist weerlegd.

Er is, kortom, geen reden om aan te nemen dat *bārā* anders vertaald moet worden dan met ‘scheppen’. Zeker, met ‘scheppen’ wordt niet zomaar ‘scheppen uit het niets’ bedoeld, maar dat wisten we al. We doen er dus verstandig aan *bārā* met ‘scheppen’ te blijven vertalen. Waar nodig kunnen vertalers en exegeten uitleggen dat met ‘scheppen’ wordt bedoeld dat God orde in de chaos aanbrengt.

4. Reacties

Als reactie op de ophof in *Trouw* schreven de collega’s Becking en Korpel dat veel van wat Van Wolde stelt al eerder gezegd is en dat de werkwoorden *bārā* en ‘*āśā*’ parallel gebruikt worden en dus synoniem zijn.²² In haar weerwoord hierop herhaalde Van Wolde dat haar nieuwe vertaling ‘scheiden’ toch echt iets anders is dan ‘scheppen’.²³ Eén passage uit haar weerwoord is hoogst opmerkelijk:

Het zijn dit soort versimpelde redeneringen die het vakgebied meer slecht dan goed doen. Het houdt alle nieuwe inzichten tegen, want *de bestaande opvatting moet hoe dan ook verdedigd worden*. In die zin *bevestigt* de reactie van de Utrechtse oudtestamentici het beeld dat wat ik gezegd heb wel heel nieuw en bedreigend moet zijn.²⁴

Ik moet zeggen dat ook van deze redenering mij de logica ontgaat. Als iemand een bestaande opvatting verdedigt, betekent dat niet noodzakelijk dat dit *hoe dan ook* moet gebeuren. Evenmin bevestigt dit automatisch de originaliteit of de dreiging van de ‘nieuwe’ opvatting. Het kan ook zijn dat die nieuwe opvatting, zoals Becking, Korpel en ikzelf beweren, niet goed is of dat zij niet nieuw is.

Al met al bevat Van Woldes ‘revolutionaire’ interpretatie weinig wat niet eerder is geschreven. En wat Van Wolde aan nieuws brengt, kan de toets der kritiek niet doorstaan. Natuurlijk is het goed om eens met een frisse blik naar dingen te kijken, maar jezelf ‘leeg maken van eerdere opvattingen om telkens opnieuw alles als nieuw gewaar te worden’²⁵ mag nooit zover gaan dat je je van die eerdere opvattingen niet (meer) bewust bent. Tot slot: bij al dit exegetisch geweld zouden we bijna vergeten dat ook de ‘traditionele’ vertaling *In het begin schiep God de hemel en de aarde* nog steeds een grammaticaal mogelijke interpretatie is, al is het niet de enig mogelijke.²⁶ Gelukkig kunnen teksten vaak op meer dan één manier worden geïnterpreteerd.²⁷

Noten

- 1 E.J. van Wolde, *Terug naar het begin* (Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Exegese van het Oude Testament en Bronteksten van het Jodendom ... op vrijdag 9 oktober 2009), hierna afgekort als VV. De tekst is tevens apart uitgegeven als *Terug naar het begin. Waarom Genesis 1:1 niet gaat over Gods schepping van hemel en aarde*, Nijmegen 2009.
- 2 Robert D. Holmstedt, ‘The Restrictive Syntax of Genesis 1:1’ in: *Vetus Testamentum* 58 (2008), 56-67.
- 3 Bijv. P. Joüon & T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Rome 2008, paragraaf 129p. Zie ook M.F.J. Baasten, ‘First Things First. The Syntax of Genesis 1:1-3 Revisited’ in: M.F.J. Baasten & R. Munk (red.), *Studies in Hebrew Literature and Jewish Culture*, Dordrecht 2007, 169-188, aldaar 176 noot 11. Holmstedt wees alleen op een grammaticaal detail van de constructie, namelijk dat die steeds een beperkende betrekkelijke bijzin betreft en nooit een uitbreidende.
- 4 Zie hiervoor M.F.J. Baasten, ‘Beginnen bij het begin. Over Genesis 1:1’ in: *Alef Beet. Tijdschrift van de Vereniging tot bevordering van kennis van Hebreeuws* 12/1 (2002), 13-26; *idem*, ‘Nogmaals over Genesis 1:1-3’, *Alef Beet* 13/2 (2003), 39-59; *idem*, ‘First Things First’. Zie ook: Hans Rechenmacher, ‘Gott und das Chaos: ein Beitrag zum Verständnis von Gen. 1:1-3’ in: *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 114 (2002), 1-20; Manfred Weippert, ‘Schöpfung am Anfang oder Anfang der Schöpfung? Noch einmal zu Syntax und Semantik von Gen. 1:1-3’ in: *Theologische Zeitschrift* 60 (2004), 5-22.
- 5 Vgl. Michaela Bauks, ‘Chaos/Chaoskampf’ (2006), *Das wissenschaftliche Bibellexikon*

-
- im Internet (WiBiLex) (www.wibilex.de): 'Es handelt sich hier [in Gen. 1:3-10] um das Herausrennen von Schöpfungsbereichen durch Ausgrenzung und Unterscheidung'; elders (*Die Welt am Anfang*, Neukirchen-Vluyn 1997, 300) stelt Bauks dat God in Gen. 1 de schepping verricht 'mittels Werken der Scheidung'.
- 6 Zie bijv. *Midrash Genesis Rabba* 1.9, waarin onder meer op grond van Jes. 45:7 wordt uitgelegd dat God de duisternis in Gen. 1:2 wel degelijk al had geschapen.
  - 7 Vgl. ook b.v. B.W.Anderson, 'Mythopoetic and Theological Dimensions of Biblical Creation Faith' in: B.W.Anderson (red.), *Creation in the Old Testament*, Philadelphia 1984, 1-24, aldaar 15: 'God created out of chaos (not ex nihilo)'.
  - 8 Bijv. Bauks, *Welt am Anfang*, 26-27; Baasten, 'First Things First', 181-182.
  - 9 Het werkwoord 'scheiden' (*hivdil*) wordt ook nog gebruikt in vers 4, 14 en 18.
  - 10 Voor voorbeelden, zie de bespreking 'Schepping of Scheiden' op de website van het Nederlands Bijbelgenootschap, www.bijbelgenootschap.nl.
  - 11 Ook in vertaling is dat gemakkelijk vast te stellen, zie bijv. D. van der Plas, B. Becking & D. Meijer (red.), *De schepping van de wereld. Mythische voorstellingen in het oude Nabije Oosten*, Muiderberg 1990.
  - 12 *Metamorfosen* I, 21-88: *dirimo* 'uit elkaar nemen', *abscondo* 'scheiden', *secerno* 'apart zetten', *eximo* 'afzonderen', *traho* 'onttrekken', *seco* 'verdelen', *dispono* 'uiteenplaatsen', *redigo* 'ordenen', *distinguo* 'onderscheiden', *seduco* 'afzonderen'.
  - 13 *Evolvo* 'ontvouwen', *ligo* 'verbinden', *glomero* 'knedden', *inpono* 'plaatsen', *facio* 'maken', *opifex* 'bouwer, maker', *fungo* 'vormen, vormgeven', *fabricor* 'vervaardigen'.
  - 14 Zie Jože Krašovec, *Der Merismus im Biblisch-Hebräischen und Nordwestsemitischen*, Rome 1977, 11-25. Een merisme duidt een geheel aan door (meestal) twee (tegengestelde) onderdelen: 'dag en nacht' (de hele tijd), 'jong en oud' (iedereen) of 'mijn zitten en mijn staan' (heel mijn handelen; Ps. 139:2).
  - 15 De zin *be-tselem 'elōhīm bārā 'ōtō* kan met geen mogelijkheid 'die (in) het beeld van God is, scheidde hij van zichzelf' betekenen.
  - 16 Volgens Van Wolde (VW, 14) betreft het hier een 'tegenwoordig deelwoord' (d.w.z. een actief participium). Dat is onjuist; de vorm in kwestie is een onbepaalde wijs (infinitivus constructus). Zie Joūon & Muraoka, paragraaf 49b.
  - 17 Jes. 40:28, 42:5, 43:1, 43:15, 45:18, 57:19, 65:17, 65:18 (2x), Am. 4:3, Pred. 12:1.
  - 18 Num. 16:30 is een moeilijk vers, dat niet erg geschikt is als bewijsplaats voor een nieuwe betekenis van een Hebreeuws woord.
  - 19 Van Wolde wijst erop dat in dit vers de vertaling van *bārā* als 'scheppen' 'grote problemen veroorzaakt in de bijbelse theologie en receptiegeschiedenis van Calvin tot heden, omdat hier dan zou staan dat God zelf het donker en het kwaad heeft geschapen' (VW, 16). Een dergelijke overweging mag bij een eerlijke interpretatie van de tekst natuurlijk geen rol spelen.
  - 20 Met dank aan Prof. J. Hoftijzer voor deze opmerking.
  - 21 Een mooie parallel is weer Ovidius' *Metamorfosen*, waar alle handelingen van 'onderscheiding' (zie hierboven, noot 12 en 13) worden verricht door de *mundi fabricator* 'de Maker van de Wereld' (*Met.* I, 57).

-
- 22 B. Becking & M. Korpel, 'Het lijkt er meer op dat God schiep', in: *Trouw*, 14 oktober 2009, 24. Zelf zou ik dus liever zeggen dat de twee werkwoorden tot eenzelfde semantisch veld behoren, zie paragraaf 3.2.4.
  - 23 'Scheiden verschilt stuk van scheppen', *Trouw*, 16 oktober 2009, 28.
  - 24 Van Wolde, 'Scheiden verschilt stuk van scheppen' (mijn cursiveringen).
  - 25 Zoals Van Wolde (VW, 21) stelt in een 'wetenschappelijk credo' waarmee ze haar oratie besluit.
  - 26 Voor de tweede mogelijkheid, zie paragraaf 2.1. Foutief is overigens de vertaling *In het begin, toen God ...*, die in een voetnoot van *De Nieuwe Bijbelvertaling* (2004) als mogelijk alternatief wordt gegeven (zie Baasten, 'First Things First', 184-185).
  - 27 Ik dank Dr. Matthijs J. de Jong en Drs. Theo J.H. Krispijn voor hun nuttige opmerkingen op een eerdere versie van dit artikel.

Dr. M.F.J. Baasten is docent Hebreeuwse filologie aan de Universiteit Leiden.